

INNLEGG PÅ BJØRKE 29.08.2015

Brigader, ordførere, godtfolk!

Når jeg skal snakke om en heimefrontsoldats hverdag, så tenker jeg først og fremst på de som var med her i Vassfaret og i bygdene omkring. Og disse soldatene hadde forskjellige utfordringer alt etter hvilke oppdrag de hadde, og hvilken situasjon de var i.

For de som bodde fast her i Vassfaret og i celler og kvarter i skogene omkring, var det viktigst å holde seg skjult. Færrest mulig skulle vite om dem og hva de drev med, og de prøvde så langt råd var, å unngå og møte noen og bli gjenkjent. Men det var ikke alltid så lett å unngå dette.

Sjefen i ELG-basen, major, senere generalmajor, Paul M. Strande, som var født i Ådalen, forteller i boka si «Fallskjerner over Vassfaret» ei morsom episode. Strande var på veg på ski til tannlege Nils Vikers hytte Bjønnebu på Vikerfjell for å diskutere etablering av en tannlegetjeneste i Base ELG. Det var uvær med kraftig snødrev, og Strande hadde derfor trukket finnlandshetta si ned så bare nesa og øynene var synlige. Så møtte han plutselig en tømmerhogger som han aldri hadde sett før. Og etter noen vanlige bemerkninger om været og slikt, sier hoggeren: «Du er vel sønn hans Magnus du?». Magnus var far til majoren, men hadde flyttet fra Ådalen allerede i 1916. Strande måtte selvsagt bare si at han ikke kjente noen med det navnet.. Og etter noen korte, likegyldige ord, gikk Strande videre. Men i det han gikk, hørte han hoggeren mumle for seg selv: «Det er da merkelig at to som er så like og snakker så likt, ikke kjenner hverandre». Han tenkte nok sitt.

For soldatene var det også viktig å vite minst mulig om andre soldater og deres virksomhet. Gunnar Sønsteby, nr 24, understreket ofte hvor viktig det var å vite nok om oppdraget sitt, men minst mulig om annet og andre. For skulle noen bli arrestert og underlagt tortur, var det forståelig nok ikke alle som tålte den, men kunne sprekke, som det hette. Og da kunne ingen fortelle mer enn han visste. På den måten fikk fienden ikke så lett for å rulle opp organisasjonen, noe som skjedde, særlig i begynnelsen av krigen, da motstanden var tilfeldig og svakt organisert.

Gutta på skauen kom fra alle lag av folket, og hadde ulike utfordringer å stri med. Noen, slik som staben her i ELG-basen, hadde hoppet ned i fallskjerm fra fly fra Storbritannia. De hadde med seg penger da de kom og fikk også midler senere i tjenesten. Men mange av de vi kan kalle andre «fastboende» HS-soldater hadde måttet komme seg raskt i dekning, for allerede i juni 1944 hadde Oskar Hasselknippe, sjefen i distrikt D 14.2 beordret befal og nøkkelpersonell til skogs. Alle hadde neppe fått tid til å forberede familien og omgivelsene på dette, og en kan jo bare tenke seg hvilke problemer som oppsto. Tenk på familien til bønder som brått måtte reise fra garden; Vårn skulle gjøres, avling skulle i hus, korn skulle treskes, buskap skulle stelles, ved skulle hogges, skogsdrift skulle gjennomføres. Andre selvstendige næringsdrivende måtte forlate arbeidet, hva med bedriften da? Folk som arbeidet i industri, i vegvesen, på jernbanen, i skoleverket osv, hvordan ville det gå med dem, familiene og arbeidsplassene? Hvordan skaffe penger til mat, klær og sko til familien når hovedforsørgeren var borte? Det var ingen trygdeordning som en kunne støtte seg til. Og husk, dette var ei tid da det var få kvinner som hadde betalt jobb utenfor heimen. Her måtte selvsagt nær familie og venner bidra, men likevel var det sikkert mang ei kone og mor som noen netter lå våken og grublet på hvordan hun skulle få endene til å møtes, og mang en HS-soldat som var urolig for familien sin..

Løsningene kunne være ulike. General Strande forteller at han, før han dro til England i 1941, hadde gjort avtale med sin gode venn tannlege Nils Viker om at han skulle gi fru Strande kr. 250,- hver måned, et beløp som noenlunde tilsvarte den nettolønn som Strande hadde hatt som løytnant.

Men mange andre hadde det verre.

Når en tenker på det i dag er det nesten utrolig at det gikk så godt som det gjorde, og at ikke større nød oppsto. Men i kriser holder folk sammen og hjelper hverandre, da kan en nasjon oppleve at ordet solidaritet får et reelt innhold.

Men de fleste av dem som deltok i motstandsbevegelsen, bodde jo heime og gjorde sitt daglige arbeid nesten som vanlig. De ble tilkalt når de trengtes, f.eks for å ta i mot flyslipp og hjelpe til med transport av våpen, klær, radioustyr osv, eller for å delta i kurs og øvelser. Å bo heime var svært vanlig i Hallingdal der det ikke ble bygget celler under krigen. Det ble som en HS-mann sa: «Ja, me levde eit dobbeltliv, som vanlige folk om dagen, og med mørkrets tjenester om natta». Det kunne være krevende å gi troverdige forklaringer om hvorfor den eller den måtte være så mye borte fra arbeidet sitt, og mang en arbeidsgiver måtte finne seg i at innsatsen til enkelte medarbeidere ble mindre enn ønskelig.

Deltakelse i motstandsarbeidet måtte helst foregå slik at ikke familie eller naboer fikk mistanke, og må ha vært svært krevende, kanskje særlig der familiemedlemmer eller slektninger kunne ha ulik politisk oppfatning og syn på okkupasjonen. I Flå f eks vet jeg om et tilfelle der faren var innmeldt i NS, og sønnen som bodde i samme huset, var ivrig HS-mann. Jeg undres hva de pratet om ved kveldsmaten i det huset.

Tjenesten i basene satte store krav til soldatene. De måtte ha god helse, for i starten var det ingen lege- eller tannlege-tjeneste tilgjengelig. Dette kom imidlertid i stand etter noen uker. Det var helt nødvendig med gode skiferdigheter, fysisk styrke og utholdenhet. Meldinger skulle bringes ut til underbasene og annet personell, og dersom dette ikke kunne skje betryggende gjennom radio, måtte ordonnanser benyttes. Innkalling til kurs og øvelser f eks skjedde ofte med ordonnans. Det ble derfor mange og lange turer, både på ski og til fots.

Hovedkvarteret for ELG-basen ble kalt «Ambassaden», og var tannlege Ekebergs hytte på sørvestsiden av Aurdalsfjorden. Under kurs og på øvelser bodde det folk også i Bjørke og Hallingvika som var ominnredet til sammen å kunne huse ca 40 mann.

ELG-basen var direkte underlagt FOK i London og kommuniserte dit over radio. Batteriene til mottaker og sender var vanlige 6 volts bilbatterier som måtte lades opp ved hjelp av en generator som var montert på en sykkel. Det var tungt arbeid å trække den.

Særlig slipp-tjenesten innebar mye slit. De fleste slippene kom på fjellområdet mellom Vassfaret og Hedalen, der høgda over havet er ca 1000 m. Varsel om fly som skulle komme følgende natt, ble gitt gjennom særmeldinger over radio fra BBC, og hver slipp-plass hadde sin melding. Særmeldingene kunne enten være et tall eller en setning som f eks «Elgblod på rektangelkartet», eller «Se opp for røde hester». Mulige tyske razziaer ble også varslet med særmeldinger som f eks «Kjerringa er galen».

Når særmeldingene ble mottatt om at fly ville komme, måtte soldatene som bodde nede i Vassfardalen ta seg opp skoglia og ca 500 høgdemeter. De gikk seg da så svette at de av og til byttet undertøy på slipp-plassen. Så var det å sette ut varslingslys og vente noen timer i kulda og månelysset på at flyet skulle komme og slippe lasten. Varmende bål kunne ikke tennes.

Hvert fly kunne ha med 12 – 16 containere og 4 - 6 pakker, og det hendte at det kom flere fly samme natta. Hver container veide ca 130 kg, og både de og pakkene måtte så raskt som mulig finnes og samles på en midlertidig lagerplass og graves ned i snøen eller skjules på annen måte. Fallskjermene måtte også samles og gjemmes bort. Dette måtte helst skje før dagen grydde. I

Milorgs Veiledning for slipplag av august 1944 heter det at 4 mann vil ha 8 timers hardt arbeid med et flyslipp som består av 12 containere og 6 pakker.

På snø kunne containere og pakker transporteres på skikjelke, ellers måtte 4 mann bære lasten på en stige. Så skulle sporene slettes så langt råd var, slik at ikke fienden så lett kunne finne slipplassen. Senere ble pakker og containere ofte natterstid transportert til mer permanente depoter, og derfra distribuert til grupper og områder.

Et spesielt problem var å få tak i nok mat. Noe hermetikk, kaffe, te, sjokolade og tobakk kunne komme med slipp, men for kurs og øvelser som kunne vare i fire-fem uker og samle 30 – 40 deltakere, var det som kom luftvegen for lite. Da var kontakter som kunne skaffe mat fra bygdene nødvendig å ha, og både hovedkvarteret og underbasene ble forsynt på den måten. Folk i forsyningsnemndene kunne «resirkulere» brukte rasjoneringsmerker og kjøpe matvarer på dem, og ellers ble kjøtt, fisk, poteter og grønnsaker kjøpt direkte fra lokale produsenter. En gang kjøpte HS-soldatene også 15 tamrein og slaktet. Kosten var kanskje ikke alltid så variert og elegant, men den var tilstrekkelig og sunn.

Av og til kunne også HS-soldatene «leve av landet» som det heter, og general Strande forteller om en vellykket elgjakt 1. juledag 1944, da han skjøt to elgokser i lia under Nevlingskollen. Det skaffet førsteklasses kjøtt til karene i Vassfaret for lang tid. Edvard Elsrud fra Hedalen skriver også i boka «Jøssingjakt» at han og kameratene vårvinteren 1945 skjøt tiur på topp, kokte tiursuppe og levde Herrens glade dager i Vassfaret.

Dette var i korte trekk en beskrivelse av hvordan HS-soldatene levde i krigens siste måneder, og når en ser det i ettertid, blir i hvert fall jeg imponert over den militære organisasjon som ble laget, over hvordan den arbeidet og resultatene som den oppnådde. Vi som nå i 70 år har levd i fred og frihet skylder Heimestyrene stor takk for dette. Og kanskje kan vi takke dem best ved å arbeide for et styrket norsk forsvar, slik at vi så langt råd er vil være i stand til å forsvare landet vårt i framtida.

Jeg har en gang hatt gleden av å få snakke med Joachim Rønneberg, sjefen for GUNNERSIDE, sprengningspartiet i tungtvannssaksjonen på Rjukan. Han sa bl.a: «Dersom du snakker med politikere og andre myndighetspersoner, så be dem om å satse mer på forsvaret. Det er den beste garantien for at vi skal få leve i fred og frihet i Norge».

Rønnebergs henstilling er herved overlevert til dere, bring den videre. Takk for at dere hørte på.